

0. Op hoofdpunten onderschrijf ik de stellingen van prof. Vroom. Ik zal enkele punten differentiëren als aanzet tot de discussie.
1. Ook de ‘Leitkultur’ zelf is samengesteld uit meerdere tradities en culturen. Zij moet dus inclusief gedacht worden. Het denken van Aristoteles – één van de peilers van de moderne cultuur – is via de Arabische wereld naar West-Europa gekomen. Onze technische beschaving is zonder de Arabische cijfers ondenkbaar. Joodse denkers als Maimonides, Nachmanides en Spinoza hebben eveneens een belangrijke bijdrage geleverd aan de westerse cultuur.
2. In Europa woonden reeds joden vóórdat het christendom werd gesticht en verspreid. Denk aan Griekse steden als Athene en Korinthe, aan Rome en Marseille, aan Lyon en Zuid Spanje. Toen Paus Johannes Paulus II de synagoge in Rome bezocht, noemde hij de joden “onze oudere broeders”. Dit was niet alleen een theologische uitspraak, maar heeft ook historische geldigheid. We kunnen noch historisch noch theologisch spreken over het “eerstgeboorterecht van het christendom in Europa” onder de monotheïstische, Abrahamitische godsdiensten. Een dergelijke claim past ook slecht bij wat prof. Vroom in zijn stelling 5 zelf bepleit en afwijst: een ruimhartig aanvaarden in plaats van een beroep doen op voorbije glorie. Ook wij roomsen hebben sinds Vaticanum II afscheid genomen van elk triomfalisme.
3. De kerken moeten zich actief in het waardedebat begeven in de maatschappij. Maar ook contacten te leggen en relaties op te bouwen met mensen uit andere religieuze en levensbeschouwelijke tradities. Hierbij wil ik drie kanttekeningen maken.
  - a. Vaak gaat het meer om netwerken dan om organisaties met afgevaardigden. De christenen mogen hun organisatievorm (kerkgenootschap) niet als maatstaf opdringen aan andere religies. In Nederland noemen de orthodoxe joden hun organisatievorm “kerkgenootschap” – dit is terecht en merkwaardig tegelijk. In sommige steden bestaat een “platform voor religies en levensbeschouwing”. In Amsterdam vinden meerde keren per jaar Dialoogdagen plaats.
  - b. Het woord dialoog wekt bij joden en moslims de verwachting van of de vrees voor een theologisch dispuut over de waarheid van de godsdiensten. Het woord ontmoeting verdient daarom de voorkeur boven dialoog, zeker wanneer het vertrouwen nog moet worden opgebouwd. Gelijkwaardigheid en wederkerigheid die – in Amsterdam – met het woord dialoog worden bedoeld, moeten uiteraard nagestreefd worden.
  - c. Behalve het probleem van de oude meerderheidspositie van het christendom speelt een asymmetrie mee. Christenen willen praten over de inhoud van de godsdienst, over belijdenis en joodse wortels. De joodse gesprekspartner is vooral geïnteresseerd in het bestrijden van vooroordelen en het veilig stellen van de wettelijke bescherming van religieuze voorschriften zoals besnijdenis en ritueel slachten. In contacten met moslims ervaar ik hetzelfde verschil.
4. Het thema van Sibiu mag ons niet verleiden tot het spreken over een “christelijk Europa” in exclusieve zin. De rechtsgeleerde Joseph Weiler, zelf een Jood, pleit voor een “christelijk Europa”. Hij doet dit niet omdat hij een Messiasbelijdende jood zou zijn – dit is hij niet! – maar omdat “christelijk” hier staat voor een waardesysteem dat de nationale belangen en tegenstellingen overstijgt. Iets dergelijks speelt mee bij moslims die bij verkiezingen op een christelijke partij stemmen liever dan op een kandidaat die niet in God geloof.